

Швець В.С.

ДРАМА Л.М. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ “НАПЕРЕДОДНІ” (П’ЕСА ПРО ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ КОБЗАРЯ)

Шевченка називають Пророком, його називають Батьком, називають його Кобзарем. Але він не простий Пророк, незвичайний Батько, та й не тільки Кобзар. Не будь Шевченка – не було б українського відродження XIX століття. Без Шевченка неможна собі уявити жодну історичну подію, саме існування української нації. Він став пробудителем української землі, вказав живим, мертвим і ненародженим землякам своїм в Україні і не в Україні сушим дорогу боротьби за свою гідність, свободу людини і своєї країни.

І, здається, всі ми знаємо Шевченка, здається прослухали багато доповідей про нього. Чули ми про Шевченка – поета, про Шевченка – маляра, Шевченка – великого патріота, про Шевченка – борця проти кріпацтва, про Шевченка – звеличника козаччини, про Шевченка – творця українського відродження і так далі і так далі. І кожен час, коли припадає честь говорити про нього в ці урочисті дні, ми знаходимо щось нове, щось досі не сказане.

Так, досліджуючи творчий доробок Людмили Михайлівни Старицької-Черняхівської ми натрапили на образ Кобзаря-Пророка в її творчості.

Безумовно немає в українській літературі письменника другої половини XIX та всього XX століття у якого ми не могли побачити образу Кобзаря, у якого ми не могли б зауважити впливи Тараса, або перефразовуючи Івана Франка, не видно було б печаті Шевченкового духу.

Літературний талант Людмили Старицької виявився дуже рано. У 18-му віці Людмила пише вірш “Панихида”, який був надрукований у альманасі “Перший вінок” укладеному Оленою Пчілкою і Наталею Кобринською і виданому у Львові 1887 року за редакцією Івана Франка. Навіть у цьому першому і дещо сентиментальному вірші присутній дух і образ Кобзаря.

Виринає сутна тая думка:

Де тепер ти, наш Тарасе, тату?

Чи ти чуєш, чи ти бачиш, батьку,

Як терпим ту зневагу і страту?..

Другий твір присвячений Т.Г. Шевченкові був написаний напередодні вікового ювілею Кобзаря, поема-інсценівка “Думи мої...” [1, С. 30-34] була надрукована у часописі “Літературно-наукового вісника” у 1914 році, номер якого повністю було присвячено Т.Г. Шевченку. В вінок пам’яті Кобзареві свої квіти-твори вплели кращі представники української літератури: Олександр Олесь, Марко Черемшина, Михайло Яцків, Володимир Винниченко та інші. А розпочинався цей номер поезією тієї ж Л.М. Старицької-Черняхівської:

Без свічок, без кадил і без співів сумних

Лиш в тяжкій нерозважній журбі

Возгласимо самі ми в серцях мовчазних

Вічну пам’ять, Кобзарю, тобі! [2, С. 619].

Найцікавішим і найкращим твором з доробку Л.М. Старицької-Черняхівської присвяченому Кобзарю є одноактна історична сценка “Напередодні” написана у 1926 році.

У передмові до твору письменниця говорить: “Завдання її – вести глядача, на підставі історичних даних, до атмосфери оточення Т.Г. Шевченка і в комплекс тих думок, що циркулювали в тогочасних інтелігентських колах, тої праці, мрій, боротьби і завдань що запалювали на той час молодих українських діячів” [3, С. 5].

Коротко мовлячи, письменниця змалювала у творі один “лагідний вечір” з життя Т.Г. Шевченка у колі друзів та послідовників й виявила його перед очі глядачів у тій формі, в якій він в дійсності мав відбутися.

Дія відбувається у Петербурзі в 1861 році в господі Василя Білозерського, де зібралися представники української інтелігенції: М. Костомаров, П. Куліш, Ф. Черкашенко, для обговорення подачі до цензури першого номеру журналу “Основа”. Участь в “Основі” беруть два шари української інтелігенції: колишні кирило-мефодіївські братчики і молода інтелігенція, що її ідеологія сформувалась під новими повіями 60-х років.

Колишні члени Кирило-Мефодіївського братства після смерті Миколи II повертаються із заслання і пориваються знову до праці, внаслідок чого Петербург став центром українського літературного життя в 60-х роках. Перший номер журналу відкривався п’ятьма поезіями Шевченка під загальною назвою “Кобзар”, але на превеликий жаль поет “Основи” вже не побачив.

Говорячи про “Основу” І. Крип’якевич відмічає: “Діяльність Куліша та його товаришів в Петербурзі розбудило навколо український дух, що його стримала трагедія Кирило-Мефодіївського братства” [4, С. 496].

Т. Шевченко бачив раєм свою Україну, коли уявляв її без панського свавілля й чужоземного ярма. Але такою вона могла бути лише тоді, коли її діти стануть вільними. Велике своє бажання, щоб Україна здобула собі суверенітет Кобзар засвідчив у багатьох своїх творах.

Встане Україна

І розвіє тьму неволі
Світ правди засвітить
І помоляться на волі
Невольничі діти.

Тому йому болісно чути, що “дворянство добровольно отказалось от права на личную крепость людей” і цю “вовчу волю” народу дарує найбільший кріпосник Олександр II, він проти такої волі. Не може бути компромісу з ворогом! Не може бути згоди з паном, не може бути єднання з тим, що ласки у ворога благають. Не може бути єднання з капітулянтами: “А коли б випустили тельбухи всім панам, то прийшла воля не “милостью божією” а своєю” [5, С. 17] – говорить Шевченко у драмі.

В п'єсі автор наголошує на тому, яку велику увагу надає Т.Г. Шевченко питанню народної освіти, зокрема організації недільних шкіл в Україні, створенню підручників, в яких сам бере активну участь. З якою радістю він сприймає звістку про вихід української граматики П. Куліша: “Знаю, знаю! Велике діло, Пантелеймоне Олександровичу. Перший промінь світла на кріпацьку голову” [6, С. 21] – говорить Кобзар у драмі. Говорячи про просвітницьку діяльність Шевченка, Куліша та інших письменників І. Крипякевич зазначає: “заслуга всіх цих письменників була в тому, що вони показали здатність української мови до літературного життя, поважно заглянули в побут і душу селянина, виплекали і поширили любов до рідної мови й рідного народу і звеличали минуле України” [7, С. 499].

Використовуючи історичні матеріали та “Щоденник” Кобзаря, письменниця висвітлила у творі його музичні уподобання. Шевченко добре розумівся на класичній і сучасній йому музиці, прекрасно знав і виконував народні пісні. Відомо, як хвилювали його незрівнянні твори Шопена, Моцарта, Бетховена, як щиро захоплювався він музикою Глінки. Шевченко своя людина серед провідних музичних кіл Петербурга, його в'яжуть дружні стосунки з М. Мусоргським, В. Стасовим, не кажучи вже про Семена Гулака-Артемівського: “...то Семен зі своїми учнями співають різні дуети під акомпанемент його чарівної дружини, а я слухаю – пише Шевченко у своєму “Щоденнику” – і час від часу аплодував. З якою трепетною насолодою я уявляв подібну сцену в Новопетровському укріпленні. А тепер слухаю, як звичайну річ. Дивна людина взагалі, в тому числі і я”.

Змальовуючи саме таку сцену у творі, яку занотував Шевченко у своєму “Щоденнику” письменниця показує з якою насолодою і гордістю за синів свого народу Кобзар слухає декілька чорнових актів “Запорожця” С. Гулака-Артемівського. Тепер він може відкинути твердження деяких критиків, що українська мова та література є простонародною і не здатна до великих епічних творів, ні, твердить Шевченко: “Ну й утнув, брате! Це вже і в нас є своя власна опера! Тепер можна італ'янцям сміло в очі глянути. Ну та й Гулак! Ну та й Артемівський!” [8, С. 31].

Шевченкова сила, шевченкова незамінність полягає в тому, як твердить автор твору, що він окрім своїх мистецько-поетичних заслуг перший спонукав та побачив відродження України: “Ех, друзі мої! Я слухаю і наче бачу сон! Бачу усіх вас, дорогі союзники мої, чую українське слово, божественну музику, відчуваю світання України...” [9, С. 35].

Та присяга, що була складена Михайлом Старицьким зі своїми друзями – молодими київськими студентами, рідному народові і була виголошена при похованні Кобзаря на Чернечій горі у Каневі, свято дотримувалась ним протягом життя, перейшла у плоть і кров його дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Л.М. Старицька-Черняхівська. “Думи мої” // Соціальна культура. – Л1989 № 3. – С. 30-34.
2. Старицька-Черняхівська Л.М. Вибрані твори. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 619. – 848 с.
3. Старицька-Черняхівська Л.М. Напередодні (історична сцена на 1 дію). Харків, “Рух”, 1926. – С. 5. – 37 с.
4. Історія української культури /за ред. І. Крипякевича/. – К.: “Либідь”, 1994. – С. 496. – 565 с.
5. Старицька-Черняхівська Л.М. Напередодні (історична сцена на 1 дію). Харків, “Рух”, 1926. – С. 17. – 37 с.
6. Старицька-Черняхівська Л.М. Напередодні (історична сцена на 1 дію). Харків, “Рух”, 1926. – С. 21. – 37 с.
7. Історія української культури /за ред. І. Крипякевича/. – К.: “Либідь”, 1994. – С. 499. – 565 с.
8. Старицька-Черняхівська Л.М. Напередодні (історична сцена на 1 дію). Харків, “Рух”, 1926. – С. 31. – 37 с.
9. Старицька-Черняхівська Л.М. Напередодні (історична сцена на 1 дію). Харків, “Рух”, 1926. – С. 35. – 37 с.
10. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 6 т. – К., 1964. – Т. 6. – С. 205.